

УДК 338.432:355.01(477)

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.213.305-315>**Івченко В.М.**кандидат сільськогосподарських наук
НДІ «Укragропромпродуктивність», м. Київ**Ivchenko Volodymyr**

PhD. in Agricultural Sc.

Scientific Research Institute «Ukragroproductivity», Kyiv

<https://orcid.org/0009-0000-2035-2976>**Носіков О.М.**

кандидат соціологічних наук

НДІ «Укragропромпродуктивність», м. Київ

Nosikov Oleksandr

PhD. in Sociological Sc.

Scientific Research Institute «Ukragroproductivity», Kyiv

<https://orcid.org/0009-0006-3465-9665>**Філоненко О.С.**

НДІ «Укragропромпродуктивність», м. Київ

Filonenko Olena

Scientific Research Institute «Ukragroproductivity», Kyiv

<https://orcid.org/0009-0001-2503-3250>

СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті досліджено сучасний стан, динаміку та проблематику функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) в Україні у період воєнного стану. Обґрунтовано економічну, соціальну та екологічну значущість СОК як важливого інструмента стабілізації аграрного сектору та розвитку сільських територій. Висвітлено їхню роль у забезпеченні продовольчої безпеки, створенні робочих місць, розвитку інфраструктури, зміцненні малого аграрного підприємництва. Проведено порівняльний аналіз статистичних показників діяльності кооперативів у 2021–2025 роках із виявленням регіональної диференціації, причин скорочення мережі СОК та перспектив подальшого розвитку. Визначено стратегічні напрямки державної політики щодо відновлення та посилення ролі кооперації в агропромисловому виробництві, зокрема на деокупованих територіях.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, обслуговуючий кооператив, аграрна політика, сільські території, воєнний стан, кооперативний рух.

THE STATE OF AGRICULTURAL SERVICE COOPERATIVES IN WARTIME UKRAINE

This article provides a comprehensive examination of the current status, operational dynamics, and multifaceted challenges faced by agricultural service cooperatives (ASCs) in Ukraine under the constraints of martial law. Amidst the ongoing military conflict, cooperatives have emerged as critical nodes for maintaining rural economic stability. The research explores the multifunctional nature of these entities, emphasizing their indispensable economic, social, and environmental roles during the existential crisis of wartime and their subsequent importance for national recovery.

Utilizing a robust methodology based on the synthesis of official State Statistics Service data, regional performance reports, and qualitative surveys, the authors perform a longitudinal assessment of the structural shifts in the cooperative sector from 2021 to 2025. This analysis encompasses regional disparities in cooperative density, fluctuations in economic performance indicators, and the evolution of priority sectors, specifically dairy production, grain logistics, and intensive horticulture. The study meticulously identifies the primary barriers currently stifling ASC development, including the catastrophic destruction of critical infrastructure, the loss of physical and financial assets, supply chain fragmentation, and inconsistent institutional support mechanisms.

ISSN друкованої версії: 2224-6282

ISSN електронної версії: 2224-6290

© Івченко В.М., Носіков О.М., Філоненко О.С., 2026

Furthermore, the paper proposes a set of evidence-based policy directions tailored for post-war agricultural rehabilitation. These recommendations focus on institutional reforms, the integration of digital management systems to enhance efficiency, and the creation of favorable fiscal environments for small producers. The findings underscore the strategic imperative of cooperatives in bolstering the resilience of small-scale farmers, enhancing national food security, mitigating rural unemployment, and fostering a more inclusive, decentralized, and sustainable agricultural economy. Ultimately, the study concludes that revitalizing the cooperative movement is a prerequisite for Ukraine's post-war agricultural sovereignty and integration into the European common market.

Keywords: agricultural cooperation, service cooperative, rural development, wartime economy, agro-industrial policy, small producers, Ukraine.

JEL classification: Q13, Q18, H56.

Постановка проблеми Аграрна галузь України перебуває в стані глибоких потрясінь через масштабні військові дії, руйнування виробничої інфраструктури, втрату земельних ресурсів і зниження інвестиційної активності. Водночас посилюється потреба у трансформації агропродовольчої системи з урахуванням нових викликів, серед яких пріоритетного значення набуває розвиток інституційної взаємодії між суб'єктами господарювання. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперативна розглядається як ключовий інструмент адаптації аграрного сектору до умов війни й післявоєнного відновлення. Вона сприяє інтеграції малих виробників у ринок, покращенню доступу до послуг, зниженню транзакційних витрат і забезпеченню колективного лобювання інтересів сільських громад.

З урахуванням проголошення кооперативів одним із пріоритетів державної аграрної політики та закріплення міжнародних кооперативних принципів у законодавстві, актуальним стає вивчення реального стану СОК, аналіз динаміки їх кількісного і якісного розвитку, а також розробка рекомендацій для посилення кооперативного сегмента у структурі агропромислового комплексу України. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (СОК) покликані не лише оптимізувати виробничі процеси для дрібних і середніх агровиробників, але й стати основою соціально-економічної інтеграції у сільській місцевості. Досвід багатьох країн доводить, що саме кооперативна здатна поєднати економічну ефективність із принципами соціальної справедливості та сталого розвитку. З огляду на ці обставини, актуалізується необхідність ґрунтовного аналізу стану розвитку СОК в Україні, їхнього потенціалу та обмежень, особливо в умовах збройної агресії, що триває з 2022 р.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика розвитку сільськогосподарської кооперативної в Україні привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Проблематика становлення та розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперативної, а також адаптації аграрного сектору до викликів воєнного стану, знайшла відображення у працях багатьох вчених, серед яких:

— Безус Р. М. та Білоткач І. А., які дослідили інституційні драйвери розвитку СОК в Україні та обґрунтували необхідність трансформації організаційно-економічного механізму їх функціонування відповідно до європейських стандартів [8];

— Варченко О. М., Крисак А. І., Артюх Т. О., що виокремлюють роль кооперативів як стратегічного інструменту підвищення конкурентоспроможності малих та середніх форм господарювання в агробізнесі [9];

— Гончаренко В. В., чия робота присвячена аналізу законодавчих новел у сфері сільськогосподарської кооперативної та їх впливу на спрощення доступу кооперативів до ринків збуту та державних ресурсів [10];

— Заєць О. І. та Маслак О. М., які обґрунтовують значення обслуговуючих кооперативів у забезпеченні сталого розвитку сільських територій та створенні додаткових робочих місць у депресивних регіонах [11];

— Лупенко Ю. О. та Малік М. Й., які узагальнили концептуальні засади розвитку кооперативів в умовах глобальних викликів, наголошуючи на важливості об'єднання зусиль для захисту економічних інтересів сільськогосподарців [12];

— Месель-Веселяк В. Я. та Федоров М. М., що дослідили трансформацію орендних та кооперативних відносин, виокремивши СОК як ключовий елемент інфраструктури аграрного ринку [13];

— Могильний О. М., який довів, що в умовах воєнного стану державна підтримка кооперативних об'єднань має зміщуватися в бік грантового фінансування переробних потужностей та логістики [14];

— Пантелеймонова І. В., чие дослідження присвячене фінансовій стійкості сільськогосподарських підприємств та ролі кооперативів у диверсифікації ризиків в умовах нестабільності [15];

— Саблук П. Т. та Шпикуляк О. Г., якими було запропоновано заходи щодо активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі через механізми кооперативної та кластеризації [16];

— Черевко Г. В., який проаналізував міжнародний досвід функціонування обслуговуючих кооперативів та довів необхідність адаптації принципів «відкритого членства» та «демократичного контролю» до сучасних українських реалій [17];

— Ятченко А. Д., що обґрунтовує важливість цифрової трансформації СОК як засобу підвищення прозорості їх діяльності та ефективності взаємодії з членами кооперативу [18].

Значну увагу приділено аналізу правового регулювання, механізмів державної підтримки та моделей кооперативів на локальному рівні. У науковій літературі акцентується на кооперативі як засобі вирішення соціально-економічних проблем сільських територій. Водночас бракує комплексних досліджень, присвячених особливостям функціонування обслуговуючих кооперативів в умовах збройного конфлікту. Це зумовлює необхідність сучасного аналітичного осмислення ситуації та формування відповідних висновків і пропозицій.

Мета статті – аналіз поточного стану сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні в умовах воєнного стану (станом на 1 січня 2026 року), а також окреслення пріоритетів її розвитку в контексті післявоєнного відновлення аграрного сектору.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань у роботі застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дозволило забезпечити репрезентативність результатів та обґрунтованість висновків. Метод системного підходу використаний для визначення багатогранного характеру взаємозв'язків у системі «кооператив — територіальна громада — економіка регіону». Це дозволило розглянути сільськогосподарську обслуговуючу кооперацію не як ізольований суб'єкт господарювання, а як невід'ємний елемент механізму забезпечення продовольчої безпеки та соціальної стійкості сільських територій в умовах воєнного стану. Статистико-економічний метод — став основою для проведення кількісного аналізу стану СОК. Шляхом збору та обробки статистичних даних Державної служби статистики України та оперативних звітів обласних військових адміністрацій (ОВА), було здійснено оцінку динаміки чисельності діючих кооперативів, обсягів наданих ними послуг та змін у їхній галузевій структурі протягом 2022–2025 рр. Метод порівнянь та узагальнень застосовано при детальному вивченні діяльності окремих типів кооперативів (молочарських, овочевих, зернових), а також для співставлення показників розвитку кооперативного руху в довоєнний період та станом на 1 січня 2026 р. Таке порівняння дало змогу виокремити деструктивні наслідки війни для аграрної кооперації та, водночас, ідентифікувати точки адаптивного зростання. Абстрактно-логічний метод застосовувався для теоретичного узагальнення сутності інституційних трансформацій в агросекторі, формулювання авторських трактувань щодо ролі СОК у повоєнному відновленні, а також для побудови логічно несуперечливих висновків та практичних рекомендацій органам державної влади. Метод теоретичного узагальнення — дозволив адаптувати світовий досвід та напрацювання провідних вітчизняних економістів-аграрників до специфічних реалій українського законодавства (зокрема, Закону України № 819-IX) та умов воєнної економіки.

Вклад основних результатів дослідження. Однією з характерних рис сучасного етапу розвитку економічних відносин в аграрній політиці України стало створення різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності на селі, зокрема кооперації. Сільськогосподарська кооперація в умовах воєнного стану виступає формою економічної самоорганізації, яка дозволяє нівелювати ризики руйнування традиційних ланцюгів постачання та забезпечує адаптивність малих виробників до критичних змін ринкового середовища [6].

Наявність аграрних кооперативів слугує основою стабільного розвитку сільської місцевості. Завдяки таким виробникам можуть вийти на більший ринок для

продажу власних товарів та закупівель сировини за низкими цінами. Це підвищує конкурентоспроможність малих й середніх господарств, а відповідно й сприяє економічному розвитку регіону та зростанню добробуту сільського населення. Водночас кооперація виконує соціальну та екологічну функції. Вона допомагає створювати додаткові робочі місця, підвищувати рівень доходів населення, розвивати соціальну інфраструктуру, поліпшувати соціальний захист, забезпечувати збереження довкілля у сільській місцевості

Більшість обслуговуючих кооперативів поєднують різнобічні напрями діяльності, вони багатофункціональні. Окрім функціонального призначення, обслуговуючі кооперативи розрізняють за видами діяльності. Найпоширенішими при цьому визначено молочарські, м'ясопереробні, плодоовочеві, зернові тощо. Незалежно від виду та функціонального спрямування, суть обслуговуючого кооперативу не змінюється. Особливого значення набув Закон України від 24.07.2021 р. № 819-IX «Про сільськогосподарську кооперацію» [1]. Цей Закон закріплює рівні принципи утворення та діяльності сільгоспокооперативів, зокрема: демократичність, добровільність та відкритість кооперативного членства; обов'язковість участі члена у господарській та іншій діяльності кооперативів та їхніх об'єднань; автономність, незалежність, співпраця кооперативів; сприяння їхньому розвитку (освіта, навчання, інформація) та врахування інтересів територіальної громади.

Як зазначають вітчизняні дослідники, трансформація законодавства (Закон № 819-IX) усуває бар'єри між виробничими та обслуговуючими кооперативами, створюючи єдину гнучку модель сільськогосподарського кооперативу, що відповідає вимогам ринкової економіки» [10].

Варто зауважити, що отримання даних стосовно діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в умовах війни помітно ускладнене. Так, станом на 1 січня 2025 р. не вдалося отримати повністю або частково дані щодо кооперативів Луганської, Донецької, Харківської, Херсонської областей. Разом із тим, розвиток кооперації в усіх регіонах України, незважаючи на фактори війни, а також у післявоєнний період, має бути невіддільною складовою процесу розбудови ринкового економічного середовища у сільському господарстві та одним із шляхів комплексного розвитку сільських територій.

Зазначимо, що станом на 1 січня 2025 р. в Україні фактично здійснюють господарську діяльність лише 381 сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, із них: молочних кооперативів та кооперативів з обробіткою землі та збирання врожаю – 67 од., плодово-ягідних – 55 од., з бджільництва – 41 од., овочевих – 25 од. Найменша кількість кооперативів нараховується із м'ясного та зернового напрямів діяльності – їх лише 19 од. (рис. 1).

Характерними ознаками обслуговуючого кооперативу є орієнтація не на отримання прибутку, а на якісне обслуговування своїх клієнтів-власників для забезпечення прибуткової діяльності через обслуговування за цінами, максимально наближеними до собівартості.

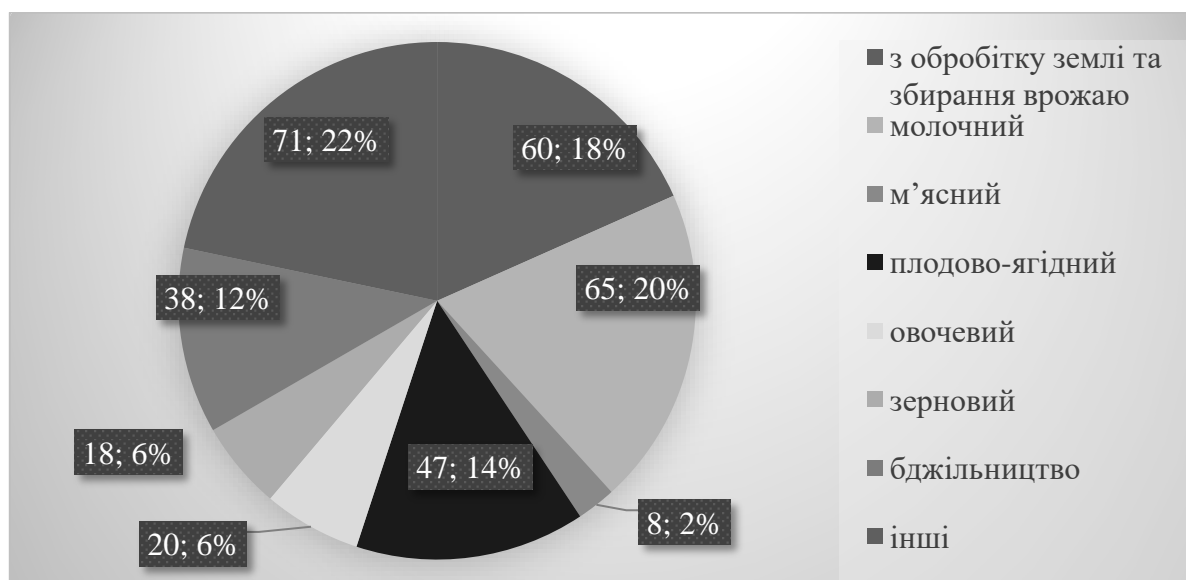

Рис. 1. Кількість діючих СОК за напрямками діяльності станом на 1 січня 2025 року, од.
Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

У цілому, динаміка кількості діючих СОКів минулого року на 54 од. (рис. 2). зменшилася порівняно з аналогічним періодом

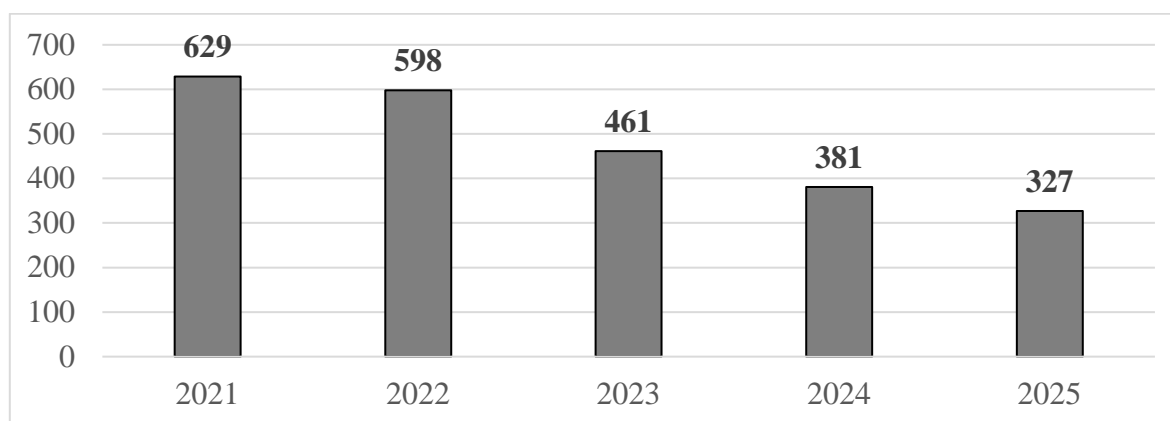

Рис. 2. Динаміка чисельності діючих СОК в Україні станом на 1 січня відповідного року, од.
Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

Слід зазначити, що динаміка діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні протягом 2021–2025 рр. зменшилась.

На початок 2021 р. кількість діючих кооперативів становила 629 одиниць. Протягом 2021–2025 рр. кількість діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зменшилася на 302 од., або майже на 50,0% і на початок 2025 р. становить 327 одиниць (рис. 2).

Така тенденція зменшення кооперативів спричинена наслідками воєнних дій – суттєвими втратами вітчизняної економіки, припиненням виробничої діяльності у зв'язку з окупацією території регіону, пограбуванням та знищенням потужностей, обладнання, техніки, замінованістю сільськогосподарських угідь, веденням бойових дій. Цю тенденцію слід оцінювати як загрозову, з урахуванням того, що СОКі відіграють роль "соціального клею" для територіальних громад: вони не лише підвищують доходи селян, а й стають інфраструктурною базою для реалізації проектів

місцевого розвитку та збереження демографічного потенціалу сіл». [11].

Досить нерівномірно на селі розвивається обслуговуюча кооперація по регіонах. Спостерігається велика строкатість у показниках діяльності кооперативних структур по областях. Так, найбільше обслуговуючих кооперативів знаходяться в Тернопільській (89 кооперативів, або 27,2%), Івано-Франківській (71 кооператив, або 21,7%), Чернівецькій – (35 кооперативи, або 10,7%) та Черкаській (17 кооператив, або 5,2%) областях. Разом із тим, найменшу кількість діючих СОК зафіксовано в Чернігівській – 1 кооператив, Одеській та Закарпатській областях – по 2 кооперативи. Ще у 8 областях кількість СОКів менше 10, наприклад, у Львівській, Житомирській області відповідно 3, 4 кооперативи, у Запорізькій та Сумській областях - 5 обслуговуючих кооперативів.

Варто також зауважити, що за інформацією ОВА в Луганській, Донецькій, Херсонській та Харківській областях діючі кооперативи станом на 1 січня 2025 року відсутні (рис. 3).

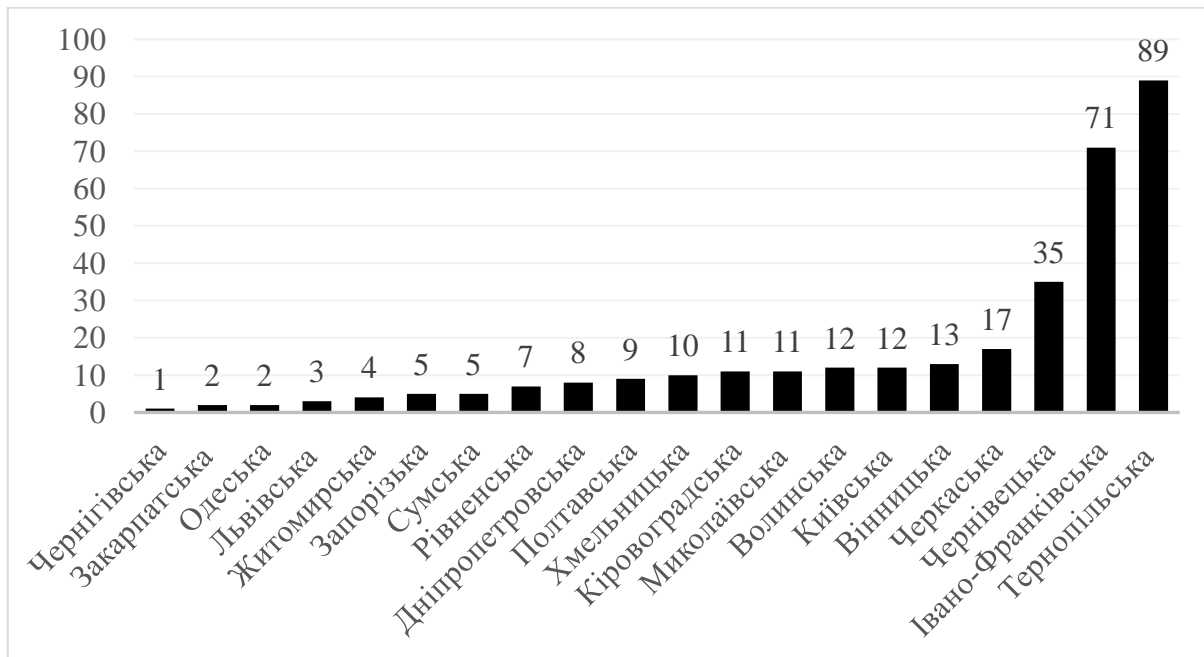

Рис. 3. Кількість діючих обслуговуючих кооперативів по регіонах станом на 1 січня 2025 р., од.
Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

При цьому на сьогодні перелік послуг, які можуть надавати обслуговуючі кооперативи, досить суттєвий і включає наступні: зберігання й реалізація сільськогосподарської продукції, переробка сільськогосподарської продукції та лісової сировини; транспортне обслуговування, матеріально-технічне постачання, ремонт сільгосптехніки та її технічне обслуговування; виконання окремих видів сільськогосподарських робіт (оранка, збирання врожаю, ветеринарне обслуговування, штучне осіменіння тварин тощо); консультативне обслуговування (бухгалтерське, фінансове, агрономічне, зоотехнічне,

економічне та ін.); виконання будівельних робіт з виготовлення проектної документації, газифікація, комп'ютеризація сільського господарства тощо.

Водночас важливо усвідомлювати, що оцінка впливу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на аграрний сектор економіки країни визначається не лише їх кількістю, а й іншими параметрами: обсягом послуг, які надають кооперативи власним членам; характеристикою наявної ресурсної бази; кількістю членів, що їх об'єднують кооперативи тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Фінансово-економічні показники діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на початок поточного року.

Показник	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025
Кількість працюючих у СОК, осіб	869	1159	684
Кількість членів кооперативів (засновників), осіб	5654	3857	3270
Отримано коштів від наданих кооперативами послуг, тис. грн	38372	14681	15814
Розмір пайового фонду, тис. грн	64666	39463	16449
Наявність основних засобів, тис. грн	172690	166427	115401

Джерело: складено і розраховано за даними обласних військових адміністрацій.

Аналізуючи наведені дані, слід вказати на теперішні показники щодо чисельного складу працівників сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та низькі фінансові показники результатів діяльності СОК. Так, станом на 1 січня 2025 року членами сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (засновниками) були 3270 особи, тоді як працювало в них – 684 особи (у середньому близько двох осіб в одному

кооперативі). Отже, у середньому, один кооператив налічував майже 10 членів (засновників). Як свідчать наявні дані, чисельність працюючих у СОК за 2020-2025 рр. зменшилася на 729 осіб, або 48,4 % (рис. 4). Порівнюючи показники за період 2024-2025 рр., їх кількість зменшилася на 475 осіб (59,0 %). Така ситуація свідчить про наслідки війни яка ведеться в нашій державі про

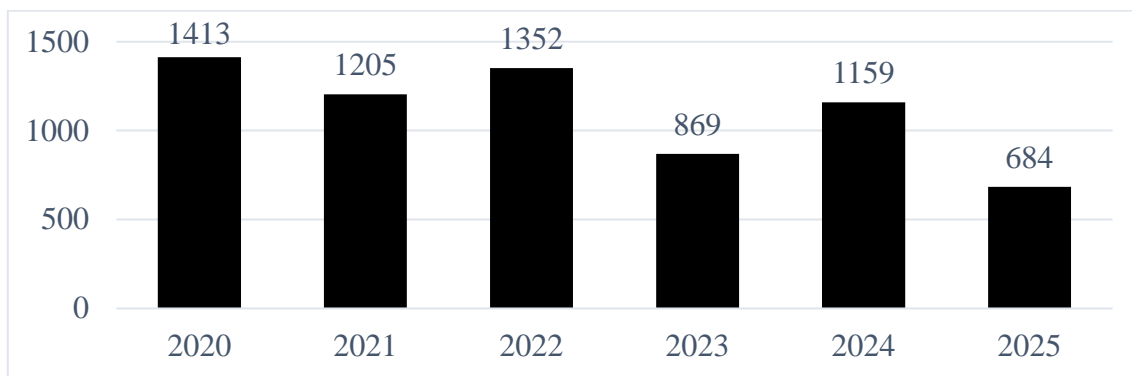

Рис. 4. Динаміка чисельності працюючих у СОК станом на 1 січня відповідного року, осіб.

Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

Проаналізовані дані свідчать про низьку економічну ефективність діяльності обслуговуючих кооперативів, недостатність ресурсів для більш потужного їх розвитку та недоступність послуг СОКів для більшості споживачів. При цьому розмір їхнього пайового фонду на 1 січня 2025 року становить 16449 тис. грн, що порівняно з минулим періодом менше на 23014 тис. грн (рис. 5).

Розгляд деяких інших показників діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів показав, що загальна сума послуг, наданих цими

суб'єктами економічної діяльності, становить 15814 тис. грн, а вартість основних засобів виробництва на 1 січня 2025 року – 115401 тис. грн.

Говорячи про суто фінансову складову діяльності СОКів, слід враховувати, що кооперативна форма господарювання дозволяє агропідприємствам досягати вищого рівня фінансової стійкості через механізми взаємного кредитування та солідарної відповідальності, що особливо важливо в умовах обмеженого доступу до банківських позик» [15].

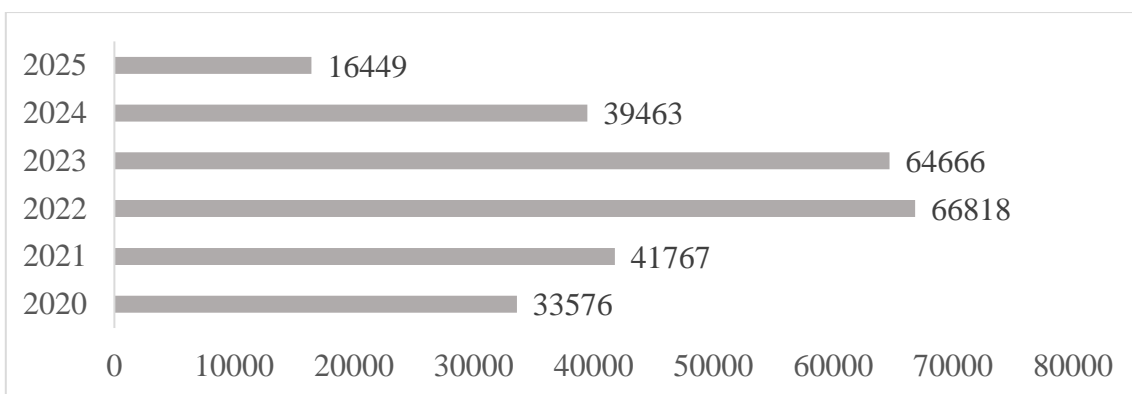

Рис. 5. Розмір пайового фонду станом на 1 січня відповідного року, тис. грн.

Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

Далі розглянуто обсяг отриманих коштів СОКами від наданих послуг. На 1 січня 2025 р. цей показник

становив 15814 тис. грн і збільшився лише на 1133 тис. грн порівняно з попереднім періодом (рис. 6).

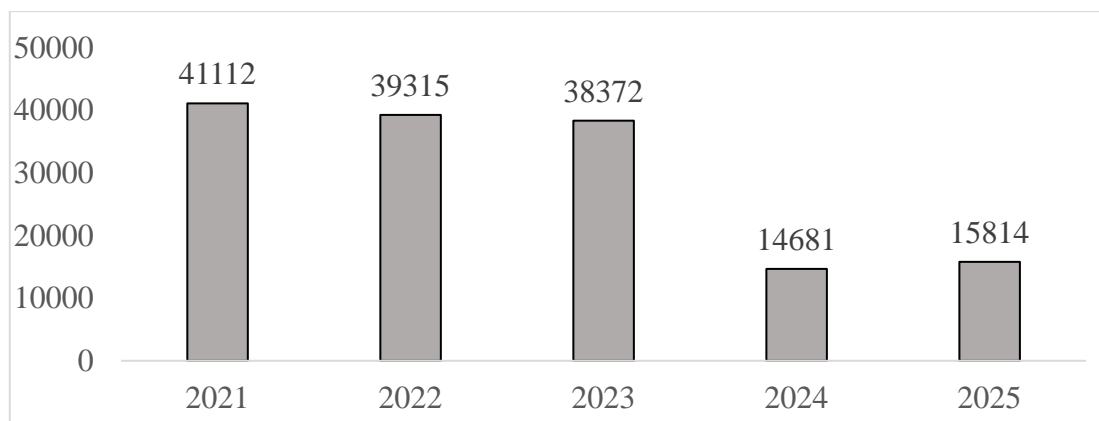

Рис. 6. Отримано коштів від наданих кооперативами послуг за роками, тис. грн.

Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

Проведений аналіз даних із рисунком 6 засвідчує той факт, що у 2021 р. обсяг коштів, отриманих сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами набув екстремального значення (41112 тис. грн). Проте з причин російської військової агресії та деяких інших (такі наведено нижче) наразі згаданий показник

знизився.

Стосовно коштів, отриманих СОКАми від реалізації продукції певних видів за роками, то тут найбільшими виявилися здобутки у 2025 р. – 193995 тис. грн, тоді як найменше реалізовано продукції у 2024 р. – у загальному 84794 тис. грн (рис. 7).

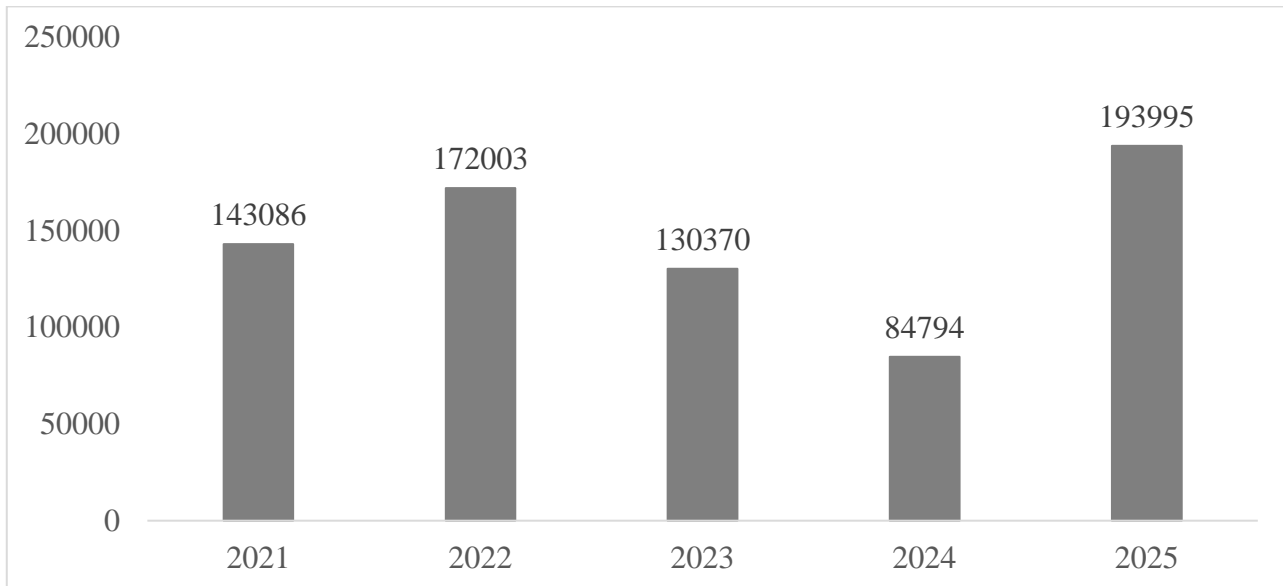

Рис. 7. Динаміка отриманих коштів від реалізації продукції на 1 січня відповідного року, тис. грн.

Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

Серед іншого, пов'язаного з реалізацією СОКАми від продукції певних видів, досить ефективними стали молоко (148105,0 тис. грн) і зерно (31603, тис. грн). Далі слід виділити плоди та ягоди (11438,0 тис. грн). Помітно нижчі фінансові кошти отримано від реалізації овочів (2086,4 тис. грн) та м'яса (762,5 тис. грн).

Наведена інформація дає розуміння міри розвитку відповідних напрямів СОКів – виробників сільськогосподарської продукції. Отже, рейтинг (у порядку зменшення) ефективності діяльності виробників на сьогодні виглядає наступним чином: 1) молоко; 2) зерно; 3) плоди та ягоди; 4) овочі; 5) м'ясо (рис. 8).

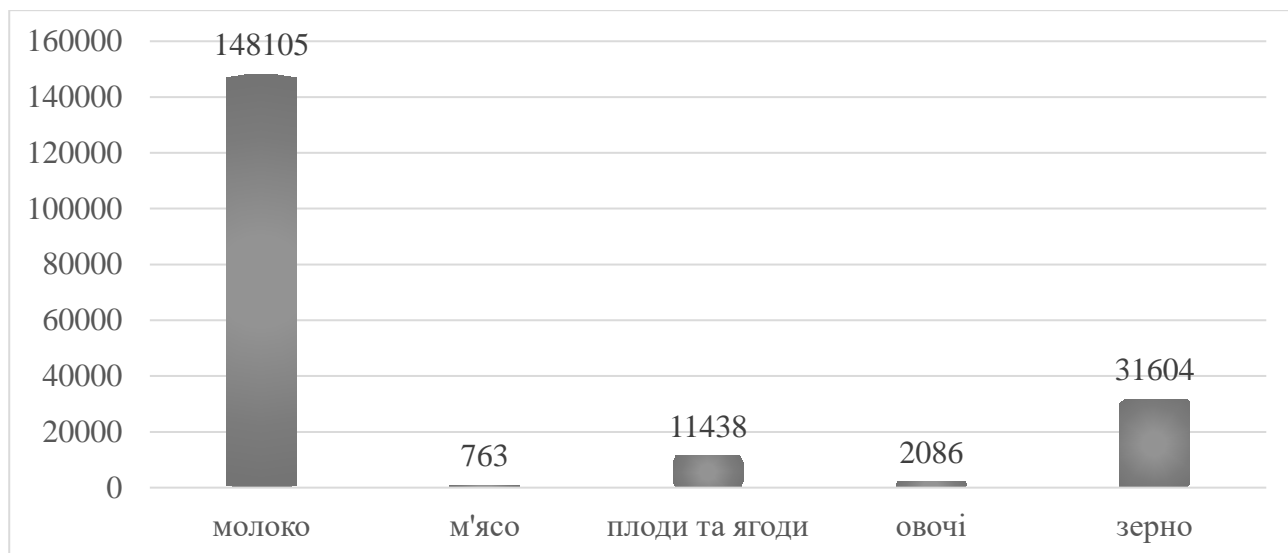

Рис. 8. Отримано коштів від реалізації продукції станом на 1 січня 2025 року, тис. грн.

Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

Аналіз показників обсягу реалізації через СОК продукції, виробленої членами станом на 1 січня 2025 року, засвідчує найбільші значення для молока – 8359,1 тон, потім для зерна – 4929,6 тон. Помітно

нижчі показники відзначаються для плодів та ягід (1533,2 тон) і овочів – (58,6 тон). На жаль, як уже зазначалося, реалізації м'яса через СОК за 2024 рік складає лише 18,8 тон. (рис. 9).

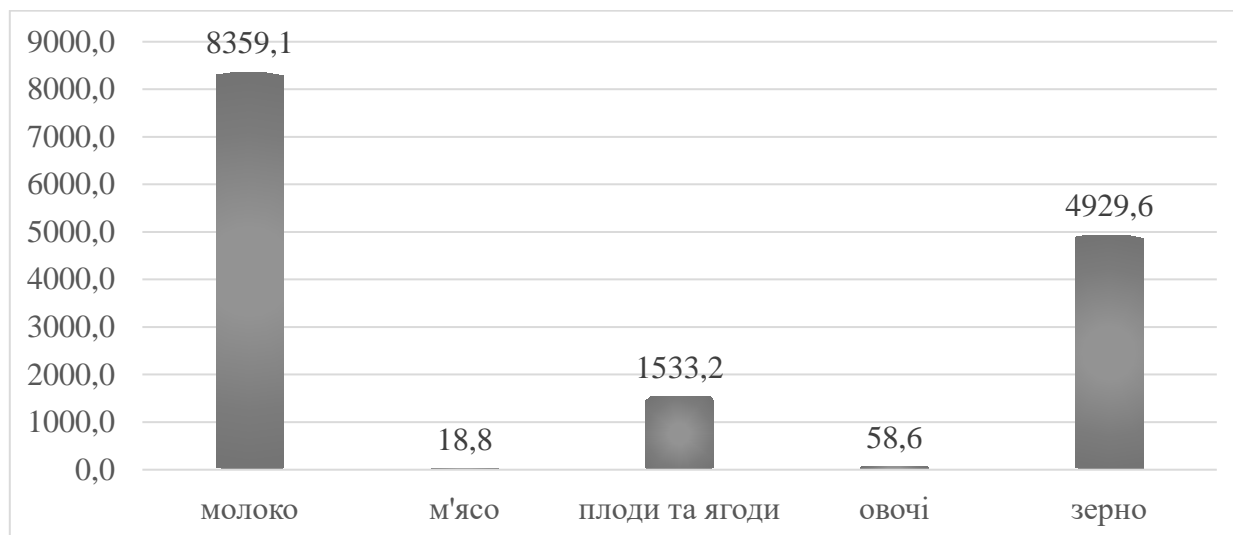

Рис. 9. Обсяг реалізації через СОК продукції, виробленої членами станом на 1 січня 2025 р., тон.

Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

Станом на 1 січня 2025 року загальна сума збуту продукції кооперативами становила 174549,2 тис. грн (рис. 10).

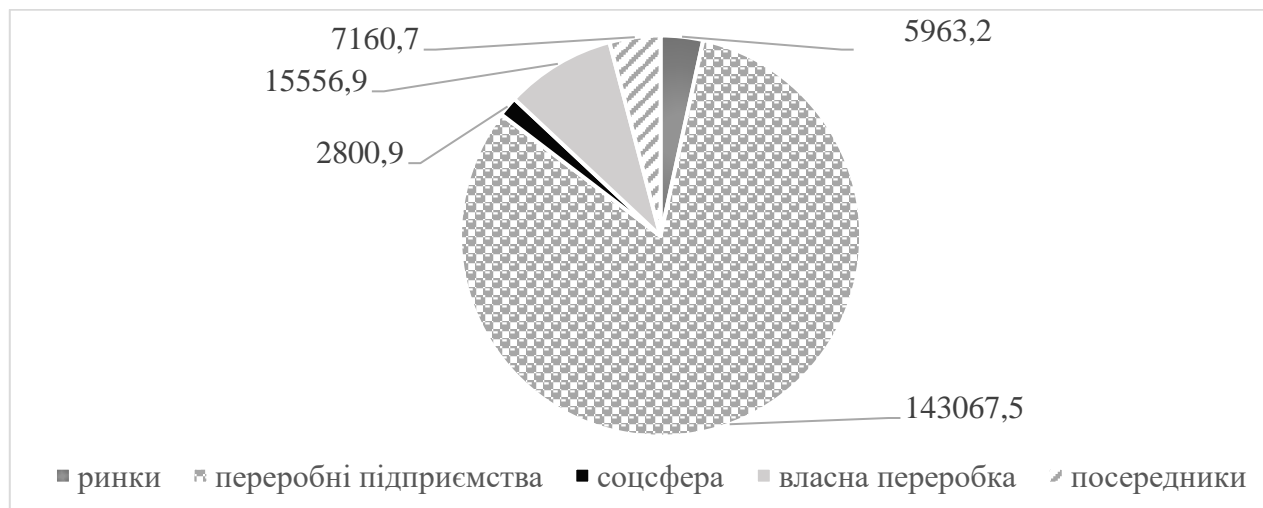

Рис. 10. Сфера збуту продукції станом на 1 січня 2025 року, тис. грн.

Джерело: побудовано авторами за даними обласних військових адміністрацій.

За вказаний період найбільше збувалося продукції кооперативами на переробні підприємства – на суму 143067,5 тис. грн, на ринки на суму 5963,2 тис. грн, власна переробка становила 15556,9 тис. грн в інші сфери збуту – 9961,6 тис. грн.

Слід зазначити, що економічні успіхи СОКів залежать від формування кооперативних відносин, які є необхідним доповненням до ринку земель, оскільки саме обслуговуючий кооператив забезпечує технологічну цілісність використання розрізнених земельних ділянок дрібних власників [13].

Висновки. Фактори ведення військових дій на території України очевидно ускладнюють не тільки розвиток, а й саме існування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Це відображається й на кількості СОКів станом на 01.01.2025 р. Разом із тим, із розширенням площі деокупованих територій державна аграрна політика має бути спрямовано на розвиток

саме обслуговуючої кооперації, здатної допомогти малим товаровиробникам стати конкурентоспроможними (задоволення запитів і потреб). Враховуючи соціально-економічне значення кооперації у сільському господарстві та позитивну роль у підтримці національного товаровиробника, обслуговуючі кооперативи виступають засобом протистояння товаровиробників за надто монополізованим підприємствам аграрнопромислового комплексу [4].

Безумовно, розвиток кооперативного руху в Україні міг би стати рушійною силою якісних змін не тільки в аграрному секторі, а й у країні в цілому. Але для цього потрібні об'єднані зусилля селян, громадських організацій та представників влади. На нашу думку, ці процеси інтенсифікуються після деокупації українських територій. У подальшому профільні закони потребують оновлення, а сама ідея кооперації – більшого висвітлення та обговорення. Як показує світовий досвід,

у ринковій економіці кооперативи визначено третьою силою або альтернативою державному та приватному підприємству. Стійкість дрібних фермерів прямо пов'язана з їхньою здатністю до кооперації; спільні ініціативи є життєво важливими для виживання селян [7].

Кооперація допомагає створювати додаткові робочі місця, підвищувати рівень доходів населення, розвивати соціальну інфраструктуру, поліпшувати соціальний захист, формувати фінансову грамотність, уміння спільно приймати рішення, самоорганізовуватись, забезпечувати збереження довкілля у сільській місцевості, а відтак виконує важливі економічну, соціальну та екологічну функції. При цьому концептуальні засади кооперації передбачають створення багаторівневих об'єднань, які контролюватимуть не лише виробництво, а й глибину переробку та експорт агропродукції, залишаючи додану вартість всередині кооперативної системи [12].

«Державна політика підтримки агросектору в умовах війни має трансформуватися від прямого субсидування до стимулювання кооперативної взаємодії, що дозволяє раціонально розподіляти обмежені ресурси між суб'єктами господарювання» [14]. Продовжуючи цю думку, зазначимо, що розвиток кооперації є базовим чинником підвищення конкурентоспроможності малих форм господарювання, оскільки дозволяє їм виходити на ринок з великими партіями стандартизованої продукції та знижувати питомі витрати на одиницю виробленого блага» [9]. З урахуванням процесів, які тривають у кооперативному середовищі, доречно враховувати своєрідні «приховані резерви», які полягають у тому, що інституціоналізація кооперативної взаємодії створює підґрунтя для дифузії інновацій: спільне використання високотехнологічного обладнання робить інноваційний розвиток доступним для суб'єктів з обмеженим капіталом. [16]. Важливу роль відіграє, при цьому, інформаційна взаємодія, яка розкривається, наприклад, через те, що цифрова трансформація юкооперативів через спеціалізовані IT-платформи забезпечує прозорість розподілу прибутків та ефективну комунікацію членів СОК, що є критичним для залучення міжнародних інвестицій у післявоєнний період [17].

Тому розвиток кооперативного руху може розглядатися як стратегічний напрям у контексті соціально-економічного розвитку сільських територій, оскільки кооперацію, як спільну діяльність осіб, що зацікавлені у досягненні соціально-економічних результатів, на засадах добровільності об'єднання зусиль і ресурсів, розглядають як специфічну форму підприємницької діяльності. В умовах проведення політики децентралізації вона створює передумови для формування конкурентного підприємницького середовища та розвитку територіальних громад, яким надається значна адміністративна та фінансова самостійність [5]. Міжнародний досвід доводить: успіх СОК залежить від дотримання принципу патронажу (користування послугами), де економічна вигода члена кооперативу пропорційна обсягу його участі в операціях об'єднання». [18].

Таким чином, розвиток вітчизняної сільськогосподарської обслуговуючої кооперації сприятиме

створенню якісно нових відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками, об'єднанню їх зусиль для вирішення економічних проблем, у тому числі подолання бідності селян. При цьому, слід погодитися із тим, що ключовим інституційним драйвером розвитку СОК є перехід від індивідуалістичної стратегії виживання до стратегії колективного зростання, що потребує формування нових соціальних стандартів довіри в аграрному середовищі» [8].

Таким чином, узагальнення аналізу стану сільськогосподарської обслуговуючої кооперації у воєнний період свідчать про наступне :

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи залишаються важливим елементом соціально-економічної інфраструктури сільських територій, проте станом на 01.01.2025 р. їх кількість значно зменшилась — з 629 (2021 р.) до 327 (2025 р.).

Основними чинниками скорочення кооперативного сектору стали:

- бойові дії, тимчасова окупація територій;
- знищення інфраструктури й замінування сільгоспугідь;
- втрата виробничих потужностей, техніки, логістики;
- відсутність підтримки з боку місцевої влади в окремих регіонах.

Поточна структура кооперативів характеризується переважанням молочарських, плодово-ягідних, бджолярських та зернових кооперативів. Водночас спостерігається слабкий розвиток м'ясного і переробного напрямів.

Економічна ефективність діяльності СОК залишається низькою: спостерігається зменшення обсягу пайового фонду, основних засобів та чисельності персоналу, при цьому продуктивність праці — критично низька.

Збут продукції переважно орієнтований на переробні підприємства (понад 80% обсягів), тоді як власна переробка та реалізація через ринки залишаються маргінальними.

Говорячи про стратегічне значення кооперації, слід зазначити, що розвиток СОК в Україні має розглядатися як довгостроковий інструмент формування сталого аграрного виробництва, що: створює робочі місця у сільській місцевості; зменшує монополізацію в агропродовольчому секторі; сприяє соціальній згуртованості; підвищує продовольчу безпеку держави; є інституційною альтернативою між приватною та державною формами підприємства.

Декларація щодо використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструмент штучного інтелекту OpenAI ChatGPT-4 застосовувався для перекладу та мовного редагування англійської анотації, а також для попереднього ознайомлення з іншомовними науковими джерелами. Усі масиви даних сформовані безпосередньо авторами, а результати статистичного аналізу отримані й інтерпретовані авторами самостійно. Ілюстративні та графічні матеріали також підготовлені авторами. У роботі не використовувалися згенеровані штучним інтелектом дані, фрагменти

основного тексту статті чи вигадані бібліографічні джерела. Автори повністю відповідають за науковість, достовірність, точність і цілісність поданого матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 24 липня 2021 р. № 819-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 45. Ст. 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20>
2. Довгань О. В. Кооперація як перспективний напрям розвитку підприємництва на селі. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 9(148). С. 132–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2013_9_33
3. Шолойко А. С. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в умовах застосування програмно-цільового методу фінансування. Облік і фінанси АПК. 2011. № 2. С. 93–98. URL: <http://www.afj.org.ua/ua/article/48/>
4. Розвиток економіки сільського господарства України в 2011–2015 рр. : наукова доповідь / Я. М. Гадзало, Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов та ін. ; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2016. 546 с. URL: <http://vae.org.ua/index.php/publikatsiyi/naukovi-dopovidi>
5. Сороківська М. В. Державна фінансова політика діяльності кооперативів: світовий досвід. Кооперативна модель економічного розвитку в умовах глобалізації : матеріали наук.-практ. конф. (Львів, 3–5 квіт. 2012 р.). Львів : Львівська комерційна академія, 2012. С. 14–16.
6. Бублик М. І., Соловей О. М. Сільськогосподарська кооперація в умовах воєнного стану: виклики та інституційні рішення. Економіка АПК. 2023. № 3. С. 41–49. DOI: <https://doi.org/10.37406/2310-9262/2023/3/5>
7. Ukraine: Agricultural Livelihoods Update — March 2024 / Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome : FAO, 2024. URL: <https://www.fao.org/ukraine/resources/reports/en/>
8. Безус Р. М., Білоткач І. А. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація в Україні: інституційні драйвери розвитку. Scientific Horizons. 2022. Т. 25, № 6. С. 89–99. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.89-99](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.89-99)
9. Варченко О. М., Крисак А. І., Артюх Т. О. Розвиток кооперації як чинник підвищення конкурентоспроможності малих форм господарювання в агробізнесі. Економіка та управління АПК. 2021. № 1. С. 45–56. DOI: <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2021-163-1-45-56>
10. Гончаренко В. В. Трансформація законодавчого забезпечення сільськогосподарської кооперації в Україні. Право та державне управління. 2023. № 2. С. 112–118. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.14>
11. Заєць О. І., Маслак О. М. Роль сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у забезпеченні сталого розвитку сільських територій. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2022. Вип. 3(93). С. 28–34. DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2022.3.4>
12. Лупенко Ю. О., Малік М. Й. Концептуальні засади розвитку кооперації в аграрній сфері економіки України. Економіка АПК. 2021. № 5. С. 6–18. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202105006>
13. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Формування та розвиток орендних і кооперативних відносин в аграрному секторі економіки. Економіка АПК. 2022. № 4. С. 12–25. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202204012>
14. Могильний О. М. Державна підтримка аграрного сектору України в умовах війни: пріоритети та інструменти. Економіка та держава. 2024. № 3. С. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2024.3.15>
15. Пантелеймонова І. В. Фінансова стійкість сільськогосподарських підприємств: кооперативний аспект. Інфраструктура ринку. 2023. Вип. 71. С. 102–108. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-18>
16. Саблук П. Т., Шпикуляк О. Г. Інноваційні засади розвитку аграрної сфери: інституціоналізація кооперативної взаємодії. Облік і фінанси. 2021. № 2(92). С. 134–142. DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-2\(92\)-134-142](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-2(92)-134-142)
17. Черевко Г. В. Міжнародний досвід сільськогосподарської кооперації та перспективи його адаптації в Україні. Аграрна економіка. 2022. Т. 15, № 1-2. С. 44–52. DOI: <https://doi.org/10.31734/agroeco2022.01.044>
18. Ятченко А. Д. Цифрова трансформація кооперативних об'єднань як чинник підвищення ефективності агропромислового виробництва. Академічні візії. 2025. № 38. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11223344>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). Pro silskogospodarsku kooperatsiyu: Zakon Ukrainy vid 24 lypnya 2021 r. No 819-IX [On agricultural cooperation: Law of Ukraine dated July 24, 2021, No. 819-IX]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, (45), Art. 368. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20> [in Ukrainian].
2. Dovgan, O. V. (2013). Kooperatsiya yak perspektyvnyi napryam rozvytku pidpriemnytstva na seli [Cooperation as a promising direction of entrepreneurship development in the countryside]. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini, (9), 132–135. http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2013_9_33 [in Ukrainian].
3. Sholoiko, A. S. (2011). Derzhavna finansova pidtrymka silskogospodarskykh obslugovuyuchykh kooperatyviv v umovakh zastosuvannya programno-tsilovogo metodu finansuvannya [State financial support of agricultural service cooperatives under the conditions of the program-target financing method]. Oblik i finansy APK, (2), 93–98. <http://www.afj.org.ua/ua/article/48/> [in Ukrainian].
4. Lupenko, Yu. O. (Ed.). (2016). Rozvytok ekonomiky silskoho hospodarstva Ukrainy v 2011–2015 rr.: naukova

dopovid [Development of the agricultural economy of Ukraine in 2011–2015: Scientific report]. National Research Center "Institute of Agricultural Economics". <http://vae.org.ua/index.php/publikatsiyi/naukovi-dopovidi> [in Ukrainian].

5. Sorokivska, M. V. (2012, April 3–5). Derzhavna finansova polityka diialnosti kooperatyviv: svitovy dosvid [State financial policy of cooperative activities: World experience]. In *Kooperatyvna model ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii* [Cooperative model of economic development in the context of globalization] (pp. 14–16). Lviv Commercial Academy. [in Ukrainian].

6. Bublyk, M. I., & Solovei, O. M. (2023). Silskogospodarska kooperatsiya v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta instytutsiyni rishennya [Agricultural cooperation under martial law: challenges and institutional solutions]. *Ekonomika APK*, (3), 41–49. <https://doi.org/10.37406/2310-9262/2023/3/5> [in Ukrainian].

7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2024). Ukraine: Agricultural livelihoods update — March 2024. FAO. <https://www.fao.org/ukraine/resources/reports/en/> [in English].

8. Bezus, R. M., & Bilotkach, I. A. (2022). Silskogospodarska obslugovuyucha kooperatsiya v Ukraini: instytutsiyni drayvery rozvytku [Agricultural service cooperation in Ukraine: institutional development drivers]. *Scientific Horizons*, 25(6), 89–99. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.89-99](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.89-99) [in Ukrainian].

9. Varchenko, O. M., Krysak, A. I., & Artyukh, T. O. (2021). Rozvytok kooperatsiyi yak chynnyk pidvyshchennya konkurentospromozhnosti malykh form gospodaruvannya v agrobiznesi [Development of cooperation as a factor in increasing the competitiveness of small forms of management in agribusiness]. *Ekonomika ta upravlinnya APK*, (1), 45–56. <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2021-163-1-45-56> [in Ukrainian].

10. Goncharenko, V. V. (2023). Transformatsiya zakonodavchogo zabezpechennya silskogospodarskoyi kooperatsiyi v Ukraini [Transformation of legislative support for agricultural cooperation in Ukraine]. *Pravo ta derzhavne upravlinnya*, (2), 112–118. <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.14> [in Ukrainian].

11. Zaiets, O. I., & Maslak, O. M. (2022). Rol silskogospodarskykh obslugovuyuchykh kooperatyviv u zabezpechenni stalogo rozvytku silskykh terytoriy [The role of agricultural service cooperatives in ensuring sustainable development of rural areas]. *Visnyk SNI AU*, (3), 28–34. <https://doi.org/10.32845/bsnau.2022.3.4> [in Ukrainian].

12. Lupenko, Yu. O., & Malik, M. Y. (2021). Kontseptualni zasady rozvytku kooperatsiyi v agrarniy sferi ekonomiky Ukrainy [Conceptual foundations of cooperation development in the agricultural sphere of the Ukrainian economy]. *Ekonomika APK*, (5), 6–18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202105006> [in Ukrainian].

13. Mesel-Veselyak, V. Ya., & Fedorov, M. M. (2022). Formuvannya ta rozvytok orendnykh i kooperatyvnykh vidnosyn v agrarnomu sektori ekonomiky [Formation and development of lease and cooperative relations in the agricultural sector of the economy]. *Ekonomika APK*, (4), 12–25. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202204012> [in Ukrainian].

14. Mogylnyi, O. M. (2024). Derzhavna pidtrymka agrarnogo sektoru Ukrainy v umovakh viyny: priorityety ta instrumenty [State support of the agricultural sector of Ukraine in war conditions: priorities and instruments]. *Ekonomika ta derzhava*, (3), 15–22. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2024.3.15> [in Ukrainian].

15. Panteleimonova, I. V. (2023). Finansova stiykist silskogospodarskykh pidpriemstv: kooperatyvnyi aspekt [Financial stability of agricultural enterprises: cooperative aspect]. *Market Infrastructure*, (71), 102–108. <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-18> [in Ukrainian].

16. Sabluk, P. T., & Shpykulyak, O. G. (2021). Innovatsiyni zasady rozvytku agrarnoyi sfery: instytutsionalizatsiya kooperatyvnoyi vzayemodiyi [Innovative principles of agricultural sphere development: institutionalization of cooperative interaction]. *Oblik i finansy*, (2), 134–142. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-2\(92\)-134-142](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-2(92)-134-142) [in Ukrainian].

17. Cherevko, G. V. (2022). Mizhnarodnyi dosvid silskogospodarskoyi kooperatsiyi ta perspektyvy iogo adaptatsiyi v Ukraini [International experience of agricultural cooperation and prospects of its adaptation in Ukraine]. *Agrarian Economy*, 15(1-2), 44–52. <https://doi.org/10.31734/agroeco2022.01.044> [in Ukrainian].

18. Yatchenko, A. D. (2025). Tsyfrova transformatsiya kooperatyvnykh obiednan yak chynnyk pidvyshchennya efektyvnosti agropromyslovogo vyrobnytstva [Digital transformation of cooperative associations as a factor in increasing the efficiency of agro-industrial production]. *Academic Visions*, (38). <https://doi.org/10.5281/zenodo.11223344> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 28.04.2026 р.

Дата прийняття статті до друку: 19.05.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.06.2026 р.

Стаття поширюється на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License International CC-BY.